

A balladás dalok szövegelőzményei a 17. századi
kéziratos költészetben

FAZEKAS ISTVÁN - MARCZALI FERENC

Bevezetés

A következő két balladamonográfia összekapcsolását egyrészt tárgykörük, másrészt az alkalmazott módszer azonossága indokolja.

Mindkét dolgozat kiindulópontja a Rákóczi Sámuel, illetve a Dancsuj Dávid ballada, azonos típusba, az ugynevezett balladás dalok közé tartozik. A balladás dalok jellemzőiről a következőket olvashatjuk a Magyar Népballadák 1968-as kiadásában: "A klasszikus balladákkal egyidejűen nagy műfaji gazdagságban éltek olyan alkotások, amelyektől a balladai konfliktus drámai ábrázolása távol állt, de tartalmi, stiláris sajátosságuk epikus énekké, balladás dallá alakítja őket. Az esemény egységes leírása háttérbe kerül, akár befejezetlenül is állhat, csak éppen értenie kell a tragikus érzés kiváltó okát. Nem is az eseményen van a hangsúly, hanem az érzelmi tartalom. A motívumok jó része a klasszikus balladákban is fellelhető, és állandó kölcsönhatásról tanuskodik."¹ A balladás dalok egy csoportja, melyet rab- és bujdosó énekek címmel jelölnek, három olyan darabot tartalmaz, amely konkrét, 17. sz.-i történelmi eseményre és konkrét személyre vezethető vissza.

Basa Pista balladájának elemzését már Bóta László elvégezte 1972-ben.²

Dolgozatunkban Bóta László balladáról adott meghatározásából indulunk ki: "Felfogásunk szerint tehát a ballada nem más, mint a polgári /hétköznapi/ élet valós, vagy annak vehető történéseiből az írásos és szóbeli hagyomány többrétű egymásrahatásának eredményeként történetileg formálódott olyan sajátos témájú és funkciójú kisépikai forma, amelyben egy közösség a maga erkölcsi ítéletét fogalmazza meg bizonyos tipikus emberi élethelyzetekről, magatartásokról és lelkiállapotokról."³ "Mivel a népballada alapvetően epikus indíttatású - és tárgyára nézve nem fikтив karakterű - természetes folklórképződmény, témái, történései vagy közvetlenül a történelmi valóságban, vagy pedig közvetve különböző provenienciájú, de valamiképpen mindig az objektív valóság-

hoz kötődő szövegelőzményekben gyökereznek."⁴ Éppen ezért a ballada genezisének vizsgálatát, a történet balladává válásának útját is ennél a valóságalapnál kell kezdeni. A felfejtés módszere: a ballada történeti elvű megközelítése. Egy felismerés tudományos értékét annak verifikálhatósága, alkalmazhatósága és általánosíthatósága adja meg. Ezért feltétlenül szükséges, hogy a történeti módszer mások kezében is használható eszköz legyen, megteremtve ezzel az ellenőrzés és az önálló kutatás lehetőségét a kérdéssel foglalkozók számára.

A ballada történeti elvű kutatásának menete a következő:²

1. A személynevek, helynevek, idő- és helymegjelölések, kulturtörténetileg jellemző mozzanatok, sajátos epikus fordulatok, állandósult szerkezeti részek, toposzok, jelzők kimutatása a szövegekben.
2. A személynevek, helynevek nyelvészeti és történeti módszerrel való azonosítása.
3. Az azonosított személyek életének feltárása, különösen a rendkívüli eseményeket figyelembe véve, melyek alkalmasak lehetnek a kor képzeletének megmozgatására.
4. A személlyel foglalkozó, illetve a szüzsét hordozó szöveg-előzmények felderítése.
5. A történelmi tények, a szövegelőzmények és a balladai szövegek egymásra vetítése.

1 Ortutay Gy.: Magyar népballadák. Bp. 1968. 764.

2 Bóta L. Etnographia. 83. 1972. 347-357.

3 Bóta L. Kortárs, 1976. 1800.

4 Uo. 1801.

5 Uo. 1805.

(A dolgozatokat az ELTE BTK Régi magyar Irodalomtörténeti szemináriumában Tárkányi Bóta László docenc kutatási programjának keretében és irányításával készítettük.)